

Vol. 1, Series. 1,
No. 1 Spring & Summer
216 - 231

Service-Oriented Mysticism According to Teresa of Avila

Doi: 10.22034/pt.2024.470321.1030

■ BakhshAli Ghanbari

Associate Professor of Islamic Azad University , Tehran, Iran, Email: bghanbari768@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3786-2125

سال اول / شماره ۱
بهار و تابستان ۱۴۰۳

Abstract

Service-oriented mysticism, a branch of practical theology, was addressed by Teresa of Avila (1515-1582) in her writings, even though she did not explicitly use these terms. In this sense, Teresa can be considered a practical theologian. The aim of this article is to explore Teresa of Avila's perspective on service-oriented mysticism using descriptive and analytical methods. The article demonstrates that Teresa focused on both theology and practical mysticism. In her

practical mysticism, benevolent actions serve as a means to achieve divine union. Her approach encompasses both struggle and contemplation, with a clear emphasis on struggle over contemplation. For instance, building monasteries is an example of mysticism through struggle, while meditation represents contemplative mysticism. According to Teresa, the devil can obstruct all human actions, including benevolent deeds, and seekers must remain vigilant against his deceptions. The devil's interference can prevent mystic seekers from attaining divine union. In her view, only those who succeed in practical struggle and serve others can become nuns. She considered acts of service, such as building monasteries for monks, reforming monastic practices, constructing places of worship for the public, and opposing the Lutherans, as forms of service that contribute to achieving divine union. Teresa addressed Service-Oriented Mysticism in the areas of vision, inclination, and action. She believed that the condition for the acceptance of services and meditations was the avoidance of major sins.

سال اول / شماره ۱
بهار و تابستان ۱۴۰۳

Keywords: mysticism, service, connection, intuition, Teresa of Avila..

دوفصلنامه الهیات عملی
سال ۱ / شماره ۱ / شماره پیاپی ۱
بهار و تابستان ۱۴۰۳
۲۳۱ - ۲۱۶

عرفان خدماتی به روایت ترزا آویلابی

Doi: 10.22034/pt.2024.470321.1030

■ بخشعلی قنبری

دانشیار گروه ادیان، عرفان و فلسفه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی
رایانامه: bghanbari768@gmail.com- Bak.Qanbary@iautb.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۹

سال اول / شماره ۱
بهار و تابستان ۱۴۰۳

چکیده

عرفان خدماتی از شاخه‌های الهیات عملی است و ترزا آویلابی^۱ (۱۵۱۵-۱۵۸۲) هم در آثار خود بی‌آنکه از این اصطلاحات استفاده کرده باشد به این عرفان پرداخته است. از این نظر او را می‌توان جزو الهیات شناسان عملی به شمار آورد. هدف این مقاله استخراج نظر ترزا آویلابی درباره عرفان خدماتی است که با استفاده از روش‌های توصیفی و تحلیلی نوشته شده است. این مقاله نشان داد که ترزا آویلابی هم به الهیات و هم به عرفان عملی توجه کرده است. ترزا در عرفان عملی اعمال خیرخواهانه را به‌مثابه راه‌هایی برای رسیدن به وصال الهی در نظر گرفته ضمن اینکه عرفان او با در نظر گرفتن تقدم مجاهده بر مشاهده،

جامع مجاهده و مشاهده است. ساختن دیرها از مصادیق عرفان مجاهده و تأملات از مصادیق عرفان مشاهده‌ای است. شیطان در همه رفتارهای انسان از جمله در انجام اعمال خیرخواهانه هم می‌تواند مانع‌تراشی کند و سالکان باید به راهزنی‌های او توجه کرده و خود را از آن برحذر دارند. شیطان می‌تواند در رسیدن مجاهدان سالک به وصال الهی مانع‌تراشی کند. از نظر وی تنها کسانی می‌توانند راهبه شوند که بتوانند در عمل/مجاهده توفیقاتی حاصل کرده و به دیگران خدمت کنند. او هر نوع خوبی به دیگران از جمله ساختن دیر برای راهبان، اصلاح رهبانیت، ساختن محل عبادت برای عموم و موضع‌گیری در برابر لوتریان را جزو مصادیق عرفان خدماتی می‌داند که همه آنها می‌توانند در رسیدن به وصال مؤثر باشند. ترزا عرفان خدماتی را در ساحت‌های بینش، گرایش (احساسات، عواطف و هیجانات) و کنش موردتوجه قرار داده و شرط پذیرش خدمات و تأملات را پرهیز از گناهان کبیر می‌داند.

کلیدواژه‌ها: عرفان، خدمات، وصال، شهود، ترزا.

مقدمه

مقصود از عرفان خدماتی^۲ پرداختن به نقش و جایگاه خدمت به هم‌نوعان در سلوک عرفانی است. البته منظور از عرفان خدماتی مقامات عرفانی مدنظر این نوشته نیست. ویژگی اصلی عرفان خدماتی ترزا آویلابی بر پایه ارتباط نزدیک با خدا و خدمت به هم‌نوعان است. به باور او هر فرد سالک می‌تواند از طریق نزدیکی به خدا و خدمت به جامعه، به مرتبه عالی معنوی - عرفانی دست یابد. بنابر نظری ایگناتیوس لویولایی^۳ (۱۴۹۱-۱۵۵۶) را بنیان‌گذار عرفان خدماتی نوآورانه می‌دانند که بعدها این کوشش‌ها در قالب انجمن عیسی و بعدتر با عنوان یسوعیان شناخته شد. بنیان‌گذار این طریقه به‌وضوح بین عرفان و عمل پیوند برقرار کرد. او بر این نظر بود که اعمال خیرخواهانه باعث ورود انسان به سلوک عرفانی می‌شود (Janetk, 2001, p. 104).

شاید به یک معنا بتوان عرفان ترزا آویلابی را عرفان خدماتی در نظر گرفت، زیرا او نه تنها اقدام به کارهای زیاد خیرخواهانه کرده بلکه کتاب مشروحاتی به نام مؤسسات^۴ هم به نگارش درآورده

2. service mysticism
3. Ignatiuos of Loyola
4. foundation

و در آن اقدامات خیرخواهانه خود را تشریح کرده است. البته او این کارها را به عنوان کارهای عام‌المنفعه انجام نداده، بلکه آنها را در راستای سیر و سلوک خود به انجام رسانده است. در واقع این مقاله به دنبال بررسی مباحث و مسائلی همانند ربط و نسبت الهیات عملی و عرفان خدمت‌ی، انواع عرفان خدمت‌ی، مبانی معرفتی و عملی و موانع عرفان خدمت‌ی است. از این رو می‌توان عرفان خدمت‌ی را در آثار این عارف جست‌وجو کرد که در این مقاله با بهره‌گیری از روش توصیفی و تحلیلی نظر وی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

مبنای معرفت‌شناختی

در عرفان مسیحی از دوراه می‌توان به عرفان رسید: مشاهدت و مجاهدت. مشاهدت در ساحت معرفت و مجاهدت از طریق خدمت محقق می‌شوند که از انواع خدمت کوشیدن برای آرامش و آسایش خلق است. در واقع عرفان خدمت‌ی عرفان مجاهدت است. عارفان عمل‌گرای مسیحی از داستان رفتن عیسی به خانه مارتا و مریم، رهیافت عرفانی خدمت را نتیجه گرفته‌اند.

در انجیل لوقا داستان دو خواهر به نام‌های مارتا و مریم آمده که در روستایی زندگی می‌کردند. وقتی عیسی علیه‌السلام به روستای آنها وارد شد، او را به مهمانی دعوت کردند. عیسی دعوت آن دو را پذیرفت و به خانه‌شان رفت. مریم کنار عیسی نشست و فقط به حرکات و سکنات عیسی چشم دوخت و به گفتارش گوش کرد؛ اما مارتا به نظافت خانه و آشپزی و خدمت به مهمان و وظایف میزبانی مشغول شد. مارتا وقتی خسته شد به عیسی گفت به خواهرم مریم بگو که مرا در میزبانی یاری کند. عیسی در پاسخ گفت کار مریم از کار تو (مارتا) برتر است (لوقا، ۱۰: ۳۸-۴۳). این دو خواهر، مارتا و مریم، در خدمت عیسی از هیچ خدمتی به او عدول نکردند، اما در عین حال یکی (مارتا) به سمت فعالیت روی آورد و به عیسی خدمت کرد و دیگری (مریم) تنها نظاره‌گر او بود و به زبان حال و قال عیسی نگریست. عیسی هم این دومی را ترجیح داد. از این زمان به بعد در عرفان‌های ادیان سامی این مسئله پدید آمد که کسانی که می‌خواهند به خدا برسند، دو راه دارند: راه عمل یا فعل / مجاهدت و مراقبه^۶ یا مشاهدت که در اینجا مارتا نماد عرفان مجاهدت و مریم نماد عرفان / مراقبه / مشاهدت‌اند.

در عرفان مجاهده‌ای عموماً رهایی دنبال می‌شود نه کمال، اما ترزا آویلابی هر دو روش عرفان را در نظر داشت؛ هم به مراقبه می‌پرداخت و هم به مجاهده و فعالیت؛ زیرا انجام خدمات عام‌المنفعه نشانه مجاهدت است که آنها را با انگیزه‌رهایی انجام می‌دهد و برای مراقبه هم می‌توان در معرض الهامات قرار گرفتن را در نظر بگیریم که حتی در مواردی به صراحت بیان داشته خدا به من الهام کرد کتاب کاخ درون را بنویس و حتی جزئیات آن را هم بیان کرد تا راهنمایی باشد برای رسیدن

5. Action

6. Contemplation

به معرفت نفس و طلب وصال الهی. «من چیزی از خود برای گفتن ندارم و آن چیزی را بر زبان می‌آورم که به من آموخته شده است» (Teresa, 1957, pp. 201-202). او در ادامه می‌گوید «من تضرع می‌کردم و از درگاه خدا می‌خواستم که از طریق من سخن بگوید. نمی‌دانستم در این مورد چه بگویم. خدا به من الهام کرد که نفس انسان مجموعه‌ای از عمارت‌هاست» (Ibid, 1957, pp. 201-202). با وجود این ترزا مراقبه را بیشتر دنبال کرد. از این‌رو به زیستن در دیر رو آورد. با وجود اینها، انجام خدمات را هم در راه مراقبه مهم می‌داند. در واقع باید گفت ترزا خدمت به انسان را در راستای وصال الهی دارای مینا و معنا می‌دانست.

منظور از خدمات در اینجا هم اعمال مربوط به سیروسلوک و باور به اثرگذاری آنها در وصال الهی است و هم خدماتی که با نیت وصال به سایر آدمیان یا طبیعت می‌توان انجام داد. اگر این خدمات موجبات رضایت خدا را به بار نیاورد نمی‌تواند زمینه‌ساز رسیدن به وصال الهی باشد. از این‌رو ترزا به صراحت بر کسب خشنودی خدا تأکید می‌کند: «ای مایه خشنودی من و ای خدای من! چه کنم که تو را خوشنود سازم؟» (Teresa, 1957, p. 416). بنابراین اگر خدمات انسان با نیت خشنودی خدا صورت نگیرد مایه بدبختی او خواهد شد: «خدمات من، به‌رغم آنکه به خدای خود تقدیم می‌کنم، همگی مایه بدبختی‌اند» (Ibid, 1957, p. 416).

الهیات عملی مبنای عرفان خدماتی

ابتدا باید گفت که اصطلاح الهیات عملی^۷ اصطلاحی جدید است اما عرفان خدماتی سابقه طولانی دارد. با وجود این می‌توان گفت که رگ و ریشه الهیات عملی از زمان ظهور مذهب پروتستان مطرح شد ولی در دوره‌های بعد کاتولیک‌ها این الهیات را بیشتر از سایر مذاهب پی گرفته و مطرح کرده‌اند؛ اما در دوره‌های اخیر شلایر ماکر این الهیات را در پروتستان هم بنا گذاشت. از این‌رو می‌توان گفت این الهیات بیشتر در سنت دینی مسیحیت مینا و معنا دارد؛ زیرا در سایر ادیان سامی به‌ویژه ادیان سامی فقه به‌طور مستقل کار ویژه توجه عمل و خدمات را بر عهده دارد و نیازی به طرح آن در الهیات نیست. البته این به معنای یکی دانستن الهیات عملی و فقه نیست؛ زیرا در الهیات عملی تبیین، اثبات و دفاع از عقاید و آموزه‌های ناظر به عمل مطرح است اما کار فقه دفاعی در کار نیست بلکه صرفاً بیان وظایف عملی مکلفان است. این الهیات درصدد ایجاد زمینه توفیق الهیات شناسان و به‌ویژه کشیشان و مروجان دین در ایجاد رابطه با مردم است؛ یعنی به مبلغان و مروجان مسیحیت یاد می‌دهد که چگونه در بیان معارف دینی مسیحیت به مردم توفیق حاصل کنند. از این‌رو مبلغان مسیحیت موظف‌اند در آموزش‌های مختلف با این الهیات آشنا شوند. به‌طور کلی دروسی که عموم کشیش‌های

کاتولیک و پروتستان درباره‌ی الهیات عملی می‌گذرانند، پنج محور دارد: عهد عتیق، عهد جدید، تاریخ کلیسا، الهیات نظری و الهیات عملی. بنابراین یک‌پنجم آموزش مربوط به الهیات عملی است که خود نیز شامل سه بخش تدریس، تبلیغ و مشاوره است. در بخش تدریس، کشیش فرامی‌گیرد که چگونه مباحث دینی را در کلیسا به افراد آموزش دهد (Osmer, 2008, p. 4).

الهیات عملی شاخه‌ای از رشته الهیات است که به مطالعه و بررسی کنش‌های دینی و مذهبی می‌پردازد تا چگونگی بازنمایی نظریات الهیاتی در آن کنش‌ها را بفهمد و نشان دهد چگونه نظریات و کنش‌های الهیاتی می‌توانند ثابت مانده، تغییر کرده یا تقویت شوند. این نوع الهیات ناظر به جامعه بوده و در گام نخست به تحلیل و تفسیر الهیاتی از واقعیات اجتماعی و فرهنگی پرداخته، سپس با نگرش انتقادی به آسیب‌های ایمانی و دینی موجود، به طرح پیشنهادهایی برخاسته از منابع الهیاتی، برای گشودن راه زندگی ایمانی برای مؤمنان و حل معضلات زندگی انسان غیر مؤمن (حل معضل اندیشه و زندگی دینی) تلاش می‌کند. متأله الهیات عملی در عین آنکه برای زندگی درست دنیوی، از محصولات و معلومات انسانی کمک می‌گیرد، برای تدبیر درست زندگی دنیوی به انسان دین‌دار بلکه انسان غیر معتقد به دین یاری می‌رساند. انجام چنین رسالتی منوط بر رابطه‌ای سنجیده میان روش تفسیر و تحلیل اجتماعی است تا بتوان راه تعمیق فهم دین در ارتباط با تجربه اجتماعی از یک‌سو و تغییر زندگی اجتماعی از رهگذر تمسک معقول و موجه به دین از سوی دیگر را هموار سازد. درواقع این الهیات را می‌توان الهیات کاربردی نامید، درست مانند اخلاق کاربردی که هر دو به معضلات و تعارضات محتمل در رفتارهای آدمیان می‌پردازند. ریچارد اوسمر وظایف کلیدی این الهیات را یافتن پاسخ به سؤالات زیر می‌داند: ۱. چه چیزی در حال اتفاق افتادن است؟ (وظیفه توصیفی-تجربی) ۲. چرا این امر در حال اتفاق افتادن است؟ (وظیفه تفسیری) ۳. چه چیزی باید اتفاق بیفتد (وظیفه هنجاری) ۴. چگونه ما باید واکنش نشان دهیم؟ (وظیفه عملی) (همان). به تعبیر دیگر الهیات عملی چهار کار ویژه دارد:

۱. **رسالت توصیفی.** الهیات شناسان در این بخش از الهیات عملی صرفاً به توصیف و جمع‌آوری اطلاعات از آنچه در زندگی روزمره مؤمنان و غیر مؤمنان می‌گذرد؛ مانند چگونگی رفت‌وآمد به کلیسا، شیوه تربیت فرزندان، نحوه ازدواج و موضوعاتی از این دست، می‌پردازند.

۲. **رسالت تحلیلی.** الهیات شناسان عملی در این مرحله به دنبال تبیین علت رفتارهای آدمیان و پاسخ گفتن به سؤال‌های مربوط به موضوعات توصیفی یادشده‌اند.

۳. **رسالت هنجاری.** الهیات شناسان عملی در این زمینه به این سؤال پاسخ می‌دهند که در مورد مسئله‌ای مشخص، رفتار افراد جامعه چگونه باید باشد؟ درواقع این کارکرد الهیات عملی کارکردی کاملاً ارزش‌گذارانه است.

۴. رسالت تجویزی. مهم‌ترین بخش الهیات عملی که دین را به‌عنوان عنصری تحول‌آفرین در جامعه تبدیل می‌کند، رسالت تجویزی آن است؛ چراکه الهیات‌شناسان عملی در این مرحله تلاش می‌کنند با ارائه راهبردهایی، افراد و جامعه را از وضع موجود به وضع مطلوب هدایت کنند تا به این وسیله دین وارد زندگی اجتماعی شده و اهدافش تحقق یابد (Osmer, 2008, pp. 32-89).

الهیات عملی شامل چند زیرشاخه است: الهیات کاربردی (شامل مسائلی مانند مأموریت‌ها، فعالیت‌های تیشیری، آموزش مذهبی، روان‌شناسی معنوی یا روان‌شناسی مذهبی)؛ رشد کلیسا، موعظه، تشکیلات روحانی، الهیات معنوی، رهبری روحانی، رهبانیت، الهیات سیاسی، تئوری عدالت و صلح و حوزه‌هایی مانند این‌ها. این رشته همچنین شامل بررسی الهیات آزادی‌بخش نیز می‌شود (Heitink, 1999). در نتیجه این الهیات هم‌پوشانی موضوعی با الهیات شبانی دارد.

بر اساس آنچه بیان شد ممکن است این سؤال مطرح شود که آیا می‌توان ترزا آویلا را جزو الهیات‌شناسان عملی به شمار آورد؟ بر اساس مؤلفه‌های چهارگانه‌ای که نام برده شد جواب این سؤال مثبت است؛ زیرا ترزا به این مؤلفه‌ها توجه داشته است اما او این الهیات را در قالب موضوعات و ساختار و ادبیات عرفانی بیان کرده است.

یکی از موضوعات الهیات عملی صیانت از ایمان مؤمنان است که این الهیات را می‌توان با الهیات شبانی مقایسه کرد. ترزا برای حفاظت از ایمان مؤمنان سیر الهی را پیشنهاد می‌کند. وی در عین حال از لذاذید معنوی و شکست‌های احتمالی این سیر هم سخن گفته است. ترزا به‌وضوح می‌گوید که ممکن است فرد در اثر بی‌مبالاتی با موانعی مواجه شود و رستگاری خود را از دست بدهد. عامل اصلی این اتفاق شیطان است و بیشتر افرادی را می‌ترساند که هنوز به‌خوبی از نیک‌خواهی خداوند آگاه نیستند. ترزا این سفر را سفر ایمان نامیده است. نزد وی سفر ایمان سفری پرمخاطره است (Soughers, 2013, p. 180).

ترزا الهیات عملی را به معنای زندگی کردن بر اساس آموزه‌های مسیحی و تجربه عمیق معنوی و خدمت به دیگران می‌داند و این اصول را مورد توجه قرار داده است: ۱. تمرکز بر زندگی معنوی ۲. ایجاد و استمرار رابطه با خدا ۳. تأکید و تمرکز بر تجربه شخصی، نیایش، مراقبه، پاکی قلب و ترک خودخواهی ۴. خدمت به دیگران و تأکید بر تعهد اجتماعی، از خودگذشتگی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی. وی معتقد است الهیات عملی باید به خدمت به دیگران منجر شود. او در این زمینه بر اهمیت محبت، همدلی و کمک به نیازمندان تأکید می‌کند (ترزا این مباحث را در اغلب آثارش مطرح کرده است، نک: Teresa, 1957).

وحدت و شهود مبنای خدمت

ترزا آویلابی را می‌توان در زمره عارفان وحدت‌شهودی قرار داد. از این‌رو او برای رسیدن به شهود عرفانی راه‌های زیادی را پیشنهاد کرده که یکی از آنها عرفان خدماتی است. بر این اساس، او همه خدمات خود را بر اساس نگرش عرفانی انجام داده است. ترزا آویلابی درباره نگارش کتاب بنیادها به این نکته اشاره کرده که اعتراف نیوشش از او خواست این کتاب را که موضوعش گزارش کارهای خیرخواهانه و ساخت دیرهای مختلف است، بنویسد. اما او اعلام کرد برای نوشتن این گزارش هم احساس ضعف می‌کند و هم اشتغالات فراوانی مانند نگارش نامه‌های مختلف دارد. در واقع، او اینها را بیان کرد تا خود را از نوشتن این کتاب معذور بدارد. در عین حال، برای تعیین تکلیف به درگاه خدای پدر استغاثه کرده و خدا هم به او الهام فرموده اطاعت کن که در اطاعت نیروی شگرفی وجود دارد (Teresa, 1957, pp. 1-2). بنابراین برای عملی کردن خواست خدا این کتاب را به نگارش درآورد.

ترزا با استناد به انجیل بیان داشته تنها کسانی می‌توانند راهبه شوند که بتوانند در عمل توفیقاتی حاصل کرده و به دیگران خدمت کنند. از این‌رو به تعبیر کتاب مقدس بسیاری دعوت می‌شوند اما تعداد کمی از آن‌ها انتخاب می‌شوند و پاداش عظیم را خداوند به کسانی می‌دهد که به خاطر او همه چیز را ترک می‌کنند (Teresa, 1991, p. 417).

مبنای ترزا در پیوند دادن خدمت به انسان‌ها با شهود الهی در این است که او همه موجودات به‌ویژه انسان‌ها را از آن خداوند و خدمت به آنان را عین خدمت به خدا می‌داند. اگر این خدمت با نیت خالص ادامه یابد، می‌تواند زمینه‌ساز درک وصال الهی باشد: «من تو را تحمل می‌کنم؛ زیرا خدا تو را تحمل می‌کند؛ من تو را حفظ می‌کنم؛ زیرا تو از آن او هستی» (Fanning, op.cit, p.418).

معنا و مصداق خدمت

معادل انگلیسی کلمه خدمت، "Service" است که هم به معنای کار/خدمت برای دیگری و هم به معنای عبادت کردن به کاررفته است. معنای خدمت در فرهنگ مسیحی به کرات در متون دینی به کاررفته است (رساله به عبرانیان ۲: ۸؛ اول تیموتائوس ۶: ۴).

ترزا خدمات زیادی انجام داد که یکی از مهم‌ترین مصادیق آن ساخت دیرها و صومعه‌های مختلف برای راهبان بود. وی علاوه بر راهنمایی راهبان و سالکان عرفان در حوزه اجتماع نیز اقدامات زیادی انجام داد. مهم‌ترین اقدامات عملی ترزا مربوط به حوزه‌های ساخت‌وساز دیرهای متعدد و اصلاح ساختار مدیریتی آن‌هاست. کار او در طول حیاتش عبارت بود از تجدید حیات کلیسا از طریق اصلاحاتش اگرچه واژه اصلاح ممکن است به دلیل وابستگی

نزدیکی که با لوتر و اصلاحات پروتستانی دارد، تصویری از طغیانگری به ذهن آورد، اما باید تأکید کرد که اصلاح حداقل در مقیاس وسیع؛ یک عامل اساساً سنتی است و به یک دوره خاص محدود نیست (کنتز، ۱۳۸۳، ص. ۱۸۵). به علاوه مقصود از اصلاح در اینجا نحوه ورود افراد به دیرها و چگونگی طی مراحل سلوک، به وجود آوردن تغییر در حوزه‌های مختلف مربوط به آنهاست. اصلاحات ترزا در حوزه معنویت طریقه کرملی^۸ را می‌توان در این موارد خلاصه کرد:

۱. تجدیدنظر در حیات متأملانه در تمام مراحل ۲. تجدید و تعمیق نیایش در سنت عرفانی مسیحیت؛
۳. توصیف و تعریف دقیق مراحل سیر و سلوک عرفانی تا آخرین مرحله‌ی آن ۴. گسترش معنویت کرملی در سطح وسیع (Croix, 1959, p. 145).

اصلاح رهبانیت از دیگر اقدامات ترزا آیویلی بود. او از وضع موجود در صومعه‌هایی که در آنها حضور می‌یافت، راضی نبود. از این رو سعی کرد در برنامه عرفانی و رهبانی آنها اصلاحاتی به وجود آورد. وی از روی آوری راهبه‌ها به زیورآلات دنیوی و رفاه‌طلبی آنها سخت شکایت داشت و هر جا که مسئولیتی می‌یافت به گونه‌ای وضعیت را اصلاح می‌کرد. تا زمانی که در دیر حضور داشت تلاش کرد مرام کرملی‌های نخستین را احیا کند و وضعیت موجود را به وضعیت پیشین بازگرداند تا شیوه زندگی فقیرانه حواریون حضرت عیسی در دیر عملی شود. از این رو زهد، ریاضت و جذب را که مبتنی بر مسکنت و خلوت‌گزینی است، مورد تأکید قرار داد و آنها را از نو احیا کرد. این کوشش‌ها به رغم مخالفت کرملی‌ها با جدیت تمام ادامه یافت (Fanning, op.cit, p. 155).

خدمت در بینش

ترزا در جایی به صراحت بیان داشته که خدمت به دیگران باید بتواند برای او راهی به سوی خدا باز کند: «باشد که پروردگار، مددکار من در انجام این وظیفه باشد و چیزی را که باید بگویم تعلیم دهد؛ به گونه‌ای که برای ما راهی به جلال و شکوه خویش بگشاید» (ترزا، ۱۳۹۶، ص. ۷۸).

خدمت در ساحت گرایش

مقصود از ساحت گرایش، احساسات، عواطف و هیجانات است. ترزا در جایی از آثارش نوشته تنها عشق به خدا راستین است و سایر عشق‌ها همه دروغین‌اند (ترزا، ۱۳۹۶، ص. ۳۶۴). بر این اساس همه خدمات باید در امتداد عشق به خدا مبنا و معنا پیدا کنند و گرنه ماندگار نمی‌شوند.

۸. Discalced Carmelite: آنان به علت فقر و نداشتن عایدی و مقرری مدام، پوشیدن پارچه‌های خشن و زمخت و دمپایی به جای کفش، به «پابرهنگان» یا بی‌کفش‌ها شهرت یافته و خوانده می‌شدند.

ترزا در جایی دیگر بیان داشته زیست عملی انسان هیچ منافاتی با تقرب به خدا ندارد بلکه انسان/سالک می‌تواند از همه موهبات دنیوی استفاده کند به شرط آنکه او را به خود دل بسته نکند. در واقع کل زندگی می‌تواند در جهت هدف واحدی امتداد یابد. از این رو خدمات را هم می‌توان در این مسیر قرار داد به گونه‌ای که همه این‌ها را در کاخ درون (عمارت‌های هفت‌گانه) در نظر گرفت. به تعبیر یکی از شارحان آثار ترزا آویلابی خوب است به یاد بیاوریم که کل نیایش‌ها از اولین تا آخرین عمارت از عمارت‌های هفت‌گانه جهت‌گیری تکاملی دارند همچون تکامل دانه تا شکوفه دادن و تبدیل شدن به میوه. با وجود این‌ها وصال در جوهر اساسی خود نه شهود است و نه الهام. این وصال/اتحادی معطوف به کمال است؛ اتحادی که حد اعلای رشد تدریجی به سوی تقدس را به همراه دارد که همگی در نیایش عنایت شده از سوی خدا به آدمی نهفته‌اند (Dubay, 1989).

خدمت در کنش

پیش‌تر اشاره شد که خدمت در مقام عمل شامل همه روابط چهارگانه است. ترزا آویلابی خدمات خود را در روابط چهارگانه گسترش داده است، خدمت به خدا، خدمت به خود، خدمت به دیگران و خدمت به طبیعت. از میان این موضوعات می‌توان به خدمت به سایر انسان‌ها یاد کرد که سهم بسزایی در عرفان خدماتی ترزا آویلابی دارد.

از این رو زهد و زیست زاهدانه در این حوزه تعریف و به رابطه انسان با طبیعت مربوط می‌شود و ترزا شاگردان و راهبه‌هایش را به چنین زیستی دعوت می‌کند. ترزا در جایی از خدا مدد می‌خواهد تا بتواند به او خدمت کند. این دعا را زمانی بر زبان می‌آورد که به مدت یک سال و نیم مشغول خدمت به راهبه‌های یکی از دیرها در اسپانیا بود (Teresa, 1991, p. 73).

به نظر برخی ترزا از طریق حیاتی فروتنانه و فقیرانه دخترانش را ترغیب به ممارست زیست معنوی در زندگی شخصی‌شان می‌کرد و توصیه‌اش این بود حتی عمارت‌هایی که آن‌ها در آن زندگی می‌کنند نیز باید فقیرانه باشد: «در روز رستاخیز هم کاخ‌های باشکوه و هم کلبه‌های محقر ویران خواهند شد و او خوش ندارد که دیر راهبان‌ش با شلوعی و پرسروصدایی به چنین سرنوشتی گرفتار آید» (پیرز، ۱۳۹۶، ص. ۳۰).

برخی از پژوهشگران این سؤال را مطرح کرده‌اند که «آیا نفس مرتکب گناه کبیره، می‌تواند از تأمل درباره امور فرا طبیعی برخوردار شود؟» (پیرز، ۱۳۹۳، ص. ۳۲-۳۳). بر اساس برخی از نوشته‌های ترزا چنین افرادی برای مدت کوتاه و محدود و دوره‌های کوتاه‌مدتی می‌توانند به تأملات عرفانی دست یابند (ترزا، ۱۳۹۶، ص. ۱۶۰-۱۶۱)؛ اما بنا بر نظر برخی با استناد به بعضی نوشته‌های ترزا چنین فردی توفیق دست یافتن به تأملات عرفانی را از دست می‌دهد گو

اینکه ترزا در دست‌نوشته اصلی صراحتاً این را انکار می‌کند و خاطر نشان می‌سازد که تأمل برای نفوسی که مرتکب گناه کبیرند، امکان‌پذیر نیست (پیرز، ۱۳۹۶، ص. ۳۳).
تردیدی نیست که ظلم به دیگران از گناهان بزرگ است و می‌تواند مانع دستیابی به تأملات عرفانی شود و در نقطه مقابل خدمت به دیگران می‌تواند انسان را در رسیدن به این تأملات مدد رساند. ترزا ساخت دیر را هم جزو خدماتی می‌داند که می‌تواند او و راهبانش را در رسیدن به وصال الهی یاری دهد، از این نظر در طول عمر خود از این کار غفلت نکرد. وی برای اصلاح و بازسازی صومعه‌های کرملی نیز تلاش کرد و موفق به تأسیس تعدادی از صومعه‌های اصلاح‌شده کرملی گردید. در مجموع، عرفان خدماتی ترزا آویلابی بر اساس ارتباط نزدیک با خداوند و خدمت به هم‌نوعان استوار بود.

ترزا وقتی از خوبی‌های پدر و مادرش یاد می‌کند بر نیک‌خواهی آنان تأکید دارد. ضمن اینکه عیسی را هم باصفت «بسیار نیک‌خواه»^۹ یاد می‌کند (Teresa, 1991, p. 70). هرگاه وی از نیکی‌های پدر یاد می‌کند به صراحت بیان می‌کند که او مردی بود که نسبت به فقرا خیرات زیادی داشت و با بیماران و بیماران به نیکی تعامل می‌کرد (Ibid, 1991, pp. 68-69). در واقع ترزا به این اعمال تنها از نقطه نظر اخلاقی نمی‌نگریست بلکه این اعمال در سلوک عرفانی او و سایر سالکان اثر مستقیم داشت.

ترزا عرفان خدماتی را درباره خود هم مورد توجه قرار داده است؛ زیرا در مواردی خدمت به خود می‌تواند زمینه‌ساز ورود به سلوک و حرکت در مسیر وصال الهی باشد و گاهی هم ریاضت کشیدن و پرهیز از خدمت ایجابی به خود می‌تواند زمینه رسیدن وصال را به بار آورد. وی در اوایل سلوک به شدت و جدت از خداوند طلب بیماری می‌کرد و حتی به حال بیمارانی که در راه خدا سلوک می‌کنند هم غبطه می‌خورد (Teresa, 1991, p.84).

یکی از خدمات مهمی که وی انجام داده، ایجاد دیرهای مختلف در اسپانیاست. او این کارها را انجام می‌دهد تا رسیدن به خدا میسر گردد و گرنه قصدش مدیریت جای خاصی نیست بلکه این کار را خدمتی در راه خدا تلفی می‌کند تا این خدمت او را به وصال الهی نزدیک سازد. البته اگر بتواند سایرین را هم با خود همراه سازد، بسیار مطلوب خواهد بود. وی در جایی به فلسفه ساخت دیر برای مردان و صومعه برای زنان اشاره می‌کند: «پروردگار به طور ویژه‌ای به من الهام کرد که اینجا محل عبادت او خواهد شد» (ترزا، ۱۳۹۶، ص. ۵۵).

وقتی ترزا شروع به ساختن دیرها کرد از نظر عرفانی لقب ترزای عیسوی را برگزید که این نشانگر دستیابی او به وصال با پروردگار (عیسی) بود. او بیش از چهار سال در دیر اول خودش باقی ماند که از آن به عنوان «آرام‌ترین سال‌های زندگی» اش یاد کرده است. قصد اصلی ترزا تأسیس

یک دیر اصلاح‌شده بود اما در سال ۱۵۶۷ جیومنی راسی^{۱۰} رئیس کرملی‌ها در دیداری که از شهر رم داشت، کار ترزا را پسندید و به او دستور داد تا دیرهای دیگری بسازد. طی چند سال بعد در اسپانیا و حتی پس از مرگ او، در ادامه‌ی راهی که او آغاز کرده بود دیرهای اصلاح‌شده کرملی در سراسر جهان ساخته شد (Rohrbach, 1993, p.406).

یکی دیگر از اقدامات ترزا تأسیس خانه مذهبی برای مردان دیر اصلاح‌شده کرملی بود. او سال ۱۵۶۸ با کسب اجازه از رهبر مسیحیان در رم اولین دیر راهبان فریاریهای^{۱۱} کرملی اصلاح‌شده در دوروالو^{۱۲} واقع در ۲۵ مایلی آویلا را افتتاح کرد. یکی از این فریاریها جوان دیپس آوارز^{۱۳} بود که به یوحنا صلیبی^{۱۴} معروف است. اولین دیر راهبان پابرهنه کرملی در سال ۱۵۸۰ رسماً کار خود را شروع کرد و به رسمیت شناخته شد. ترزا در سال ۱۵۸۲ آخرین دیر از دیرهای پانزده‌گانه خود را در بورگوس^{۱۵} تأسیس کرد. در سال ۱۵۷۵ وقتی ترزا در دیر سویل به سر می‌برد، اختلافی بین او و رهبر طریقه کرملی به وجود آمد که به‌رغم تلاش‌های فراوان نتوانست طرف مقابل را متقاعد کند. در نتیجه رهبر طریقه کرملی ترزا را از ساختن دیرهای جدید منع کرد (Britannica, p. 644). با وجود این همچنان می‌توان ادعا کرد که ترزا مؤسس دیرهای اصلاح‌شده در اسپانیا است. مهم‌ترین دیرهایی که در اسپانیا تأسیس کرد عبارت‌اند از:

۱. ساخت دیر قدیس جوزف^{۱۶} در آویلا در ۲۴ آگوست ۱۵۶۲
۲. ساخت دیر در شهر مدینا دل کامپو^{۱۷} در ۱۵ آگوست ۱۵۶۷
۳. تأسیس دیر در مالاگون^{۱۸} در ۱۱ آوریل ۱۵۶۸
۴. تأسیس دیر در والادولید^{۱۹} در ۱۵ آگوست ۱۵۶۸
۵. تأسیس دیر در تولدو^{۲۰} در ۱۴ می ۱۵۶۹
۶. تأسیس دیر در پاسترانا^{۲۱} در ۱۳ جولای ۱۵۶۹
۷. تأسیس دیر در سالامانکا^{۲۲} در ۱ نوامبر ۱۵۷۰

10. Giovemni Rossi

۱۱. Friar؛ راهبی که متعلق به یکی از چهار سلک مذهبی بزرگ راهبان است.

12. Duruelo

13. Juan de yepes Alvarez

14. John of the Cross

15. Burgoss

16. St, Josep

17. Medina del Campo

18. Malagon

19. Valladolid

20. Toledo

21. Pastrana

22. Salamanca

۸. تأسیس دیر در آلبا د تورمس^{۲۳} در ۲۵ ژوئیه ۱۵۷۱
۹. تأسیس دیر سگویا^{۲۴} در ۱۹ مارس ۱۵۷۴
۱۰. تأسیس دیر بیس^{۲۵} در ۲۴ فوریه ۱۵۷۴
۱۱. تأسیس دیر سویله^{۲۶} در ۲۹ مارس ۱۵۷۴
۱۲. تأسیس دیر در کاراواکه^{۲۷} در ۱ ژوئیه ۱۵۷۶
۱۳. ساخت دیر در گرانادا^{۲۸} در ۲۰ ژوئیه ۱۵۸۲
۱۴. ساخت دیر در بورگس در ۱۹ آوریل ۱۵۸۲ (Peers, 1957, pp. 27-37).

خدمت راه وصال با خدا

ترزا هم خدمات سلبی و هم ایجابی را راهی برای کسب رضایت خدا و رسیدن به وصال او می‌داند. او حتی موضع‌گیری در برابر لوتریان را هم از زاویه تقرب به خدا معنا می‌کند. او نوشته است که کتاب طریقت کمال را در زمان شورش لوتریان در فرانسه به نگارش درآورده و از خدا می‌خواهد که هزار بار باید بمیرد تا بتواند تنها یکی از این گمراهان را نجات دهد (Peers, 1957, p. 56).

ترزا در جایی از آثارش تجربه شهود خدا را از آثار خدمت مطلوب به خود و دیگران اعم از ایجابی و سلبی می‌داند که این شهود البته آثار عمیق جسمانی و روحانی داشته است. این شهود چهار روز طول کشید و حالش را به‌گونه‌ای متحول ساخت که فقط پروردگار می‌داند چه رنج‌های غیرقابل‌تحملی را تجربه کرده است؛ از جمله زبانش که تکه‌تکه شده بود و احساس خفگی شدیدی هم می‌کرد، انگار کسی گلویش را می‌فشرد. به نظر می‌رسید تمام استخوان‌هایش از مفصل خارج و به یک سردرگمی وحشتناکی دچار شده بود و دیگر قادر به حرکت دادن حتی یکی از انگشتانش هم نبود. تنها تسکین وی در این شرایط دوری از دیگران (Teresa, 1991, p. 91) و تجربه خلوت و انس با خدا بود.

ترزا بعد از اندکی استراحت به خود آمد اما می‌ترسید صبرش را از دست بدهد ولی در اثر این تجربه از چنان روحیه‌ای برخوردار شد که اشتیاقش برای خدمت در صومعه چند برابر گردید و باروحیه بسیار عالی وارد صومعه شد در حالی که دیگران منتظر مواجهه با بدنی نزار و روحی خسته بودند (Teresa, 1991, p. 91).

23. Alba de Tormes
24. Segovia
25. Beas
26. Seville
27. Caravaca
28. Granada

ترزا دریکی از اشعار خود دلیل دوری انسان‌ها از خدا را بی‌توجهی آدمیان به همسایگان می‌داند (Teresa, 1913, p. 42). بی‌شک توجه به همسایه و خدمت به او می‌تواند زمینه‌ساز سلوک انسان به سوی وصال الهی باشد هرچند که این کار برای سلوک کافی نیست اما بدون آن نمی‌توان به طی کردن مراحل و مراتب بعدی امید داشت. ضمن اینکه دریکی از اشعارش بیان کرده خدمت به انسان‌ها باعث می‌شود من و تو یگانه شویم و درک کنیم که تو در من زندگی می‌کنی (Ibid, 1957, p.278).

نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر آشکار ساخت که ترزا آویلابی هم به الهیات عملی و هم به عرفان عملی پرداخته است. در عرفان عملی او اعمال خیرخواهانه نه تنها به منظور خیر رساندن به دیگران انجام شده بلکه در فرایند وصال الهی نقش بسزایی دارند. از این رو می‌توان او را عارفی جامع دانست که هم به مجاهده پرداخته و هم به مراقبه و مشاهده. ساختن دیرها از مصادیق عرفان مجاهده و تأملات عرفانی از مصادیق عرفان مشاهده‌ای اوست که در عرفان به آن‌ها توجه کرده است. ضمن اینکه توجه وی به عرفان خدماتی او را در زمره الهیات شناسان عملی قرار داده است. شکی نیست که شیطان می‌تواند مانعی در رساندن مجاهدات سالک به وصال الهی باشد؛ بنابراین نزد وی سفر ایمان سفری پرمخاطره است. ترزا آویلابی در مجاهده و مشاهده وحدت و شهود را مبنای خدمت و عرفان خدماتی دانسته است. از نظر وی تنها کسانی می‌توانند راهبه شوند که بتوانند در عمل/مجاهده توفیقاتی حاصل کرده و به دیگران خدمت کنند (تقدم مجاهدت بر مشاهدت). او هر نوع خوبی به دیگران از جمله ساختن دیر برای راهبان، اصلاح رهبانیت، ساختن محل عبادت برای عموم و موضع‌گیری در برابر لوتریان را جزو مصادیق عرفان خدماتی می‌داند که همه آن‌ها می‌توانند در رسیدن به وصال الهی مؤثر باشند. ترزا عرفان خدماتی را در ساحت‌های بینش، گرایش و کنش موردتوجه قرار داده و شرط پذیرش خدمات و تأملات را پرهیز از گناهان کبیر می‌داند.

فهرست منابع

آویلابی، تی. (۱۳۹۶). طریقت کمال. (بخشعلی قنبری، مترجم). دانشگاه ادیان و مذاهب. پیرز، آ. (۱۳۹۶). مقدمه. طریقت کمال. (بخشعلی قنبری، مترجم). دانشگاه ادیان و مذاهب..

کتاب مقدس. (۲۰۰۷). انجمن کتاب مقدس ایران.
کنز، اس. (۱۳۸۳). ساخت‌گرایی، سنت و عرفان. عطا و آیت عشق.

- de la Croix, P. (1959). Carmelite spirituality. In J. Gautier (Ed.), *Some schools of Catholic spirituality* (C. Sullivan, Trans.). Desclee Co.
- Dubay, T. (1989). *Fire Within, St. Teresa of Avila, St. John of the Cross and the Gospel-on Prayer*. Ignatius Press.
- (2001). *Mystics of the Christian*. Routledge. Fanning, S.
- Heitink, G. (1999). *Practical theology: History, theory, action domains* (Manual for practical theology). Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Ruffing, J. K. (Ed.). (2001). Ignatian mysticism of service: Ignatius of Loyola and Pedro Arrupe. In *Mysticism and social transformation* (pp. [? - ?]). Syracuse University Press.
- Osmer, R. R. (2008). *Practical theology: an introduction*. Publisher: Grand Rapids.
- Peers, A. (1957). 'Perface' of The Life. Allison Peers (Trans.). *the Complete Works*. Vol.1. Sheed and Ward.
- Rohrbach, P. (1993). Teresa of Avila. In Mircea Eliade (Ed.). *Encyclopaedra of Religions*. Vol. 13.
- Soughers, T. (2013). *K Friendship with the Saints: A Practical Theological Reading of Teresa of Avila as a Spiritual Companion*. Boston University.
- Teresa of Avila (n. d.). *Minor Works*. In The Benedicene OF Stanbrock (Trans.).
- Teresa of Avila (1957). *Foundations*. In Allison Peers (Trans.). *the Complete Works*. Vol.3. Sheed and Ward.
- Teresa of Avila (1957). *Interiot Castle*. Allison Peers (Trans.). *the Complete Works*. Vol.2. Sheed and Ward.
- Teresa of Avila (1957). *Exclamatio of soul to God*. In Allison Peers (Trans.). *the Complete Works*. Vol.2. Sheed and Ward.
- Teresa of Avila (1957). *Poems*. In Allison Peers (Trans.). *the Complete Works*. Vol.3. Sheed and Ward.
- Teresa of Avila (1991). *Life*. In E. Allison Peers (Trans.). Image Books Doubleday.

